

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Вступ. Формування в Україні ринкової економіки, побудова соціально орієнтованого господарства, посилення стабілізаційних процесів у здійсненні структурних перетворень в економіці потребують удосконалення страхової діяльності, пошуку дієвих механізмів для забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг з урахуванням міжнародного досвіду, застосування фінансових інструментів управління економічними процесами. Через страхування реалізується державна політика соціально-економічного захисту населення, забезпечується економічна та екологічна безпека держави, захист майнових інтересів підприємництва, створюється підґрунтя для стійкого економічного зростання, а також формуються значні інвестиційні ресурси.

У сучасній економіці страхування є важливим та необхідним видом діяльності, який забезпечує загальну економічну стабільність, розвиток підприємництва, ефективний захист від численних природних, техногенних та інших ризиків, реалізацію державної соціальної політики.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена потребою комплексного висвітлення чинної в Україні системи державного регулювання страхової діяльності, у тому числі основних методів та інструментів державного регулювання, з метою глибокого та всебічного аналізу цієї системи й обґрунтування шляхів подальшого вдосконалення її функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема статті достатньо розроблена в літературі й на сьогодні дуже актуальна. Досліджуючи сутність страхування як економічної категорії, провідний фахівець страхового ринку Я.П. Шумелда нарахував понад двадцять різних визначень страхування [3]. На його думку, більш простим і зрозумілим є визначення страхування як економічних (грошових) відносин із метою формування страхового фонду, призначеного для відшкодування збитків, заподіяних стихійними силами природи, аваріями й катастрофами, нещасними випадками, а також для задоволення потреб людини при певних подіях у її житті — народження дітей, одруження дітей, пенсійний вік, смерть.

Українські автори Н.М. Внукова, В.І. Успенко, Л.В. Временко, узагальнюючи сучасні погляди на теорію страхового фонду, дають визначення організаційних форм страхових фондів, яке автор цілком поділяє [7].

Мета статті — дослідження систем, методів та інструментів державного регулювання страхової діяльності в Україні, а також обґрунтування їх удосконалення.

Результати дослідження. Основними формами державного регулювання відповідно до законодавства стають: реєстрація та ліцензування, нормативно-правове регулювання; нагляд та застосування заходів впливу тощо.

Роль держави в соціально-економічному розвитку суспільства визначається в багатьох випадках виконанням

усього комплексу функцій, притаманних їй. Зокрема під функціями держави в теорії, як правило, розуміють основні напрями її діяльності, предмет діяльності того чи іншого політико-правового інституту, зміст цієї діяльності, її забезпечення. Основними методами, які використовує держава, виконуючи свої функції, є імперативний, диспозитивний, заохочувальний, рекомендаційний. Форми виконання своїх функцій державою полягають у зовнішньому вияві її діяльності в тому чи іншому напрямку [1].

Велике значення у становленні та стратегічному розвитку страхового ринку має стан його державного регулювання, оскільки останнє суттєвим чином впливає на абсолютний рівень ризику в суспільстві. При цьому державне регулювання страхової діяльності становить собою створення державою рамочних умов для функціонування страхового ринку, у межах яких його суб'єкти вільні у прийнятті своїх управлінських рішень. Необхідність державного регулювання страхування в умовах переходу країни до ринкових відносин не викликає сумнівів з погляду світового досвіду. Інша справа, що форми та методи, ступінь поширення, специфіка такого регулювання розрізняються залежно від особливостей держави, ступеня її економічного розвитку, національних традицій та інших характеристик. Таким чином, більшість систем державного регулювання характеризується цілим рядом особливостей. Однак немає єдиних і універсальних регулюючих принципів і процедур. Обрані методи залежать від політичних, економічних і соціальних переваг уряду.

Ринок забезпечення життя має дві сторони взаємодії із системою державного регулювання. З одного боку, як він є об'єктом державного регулювання, тобто державою визначаються умови діяльності на цьому ринку, встановлюються правові рамки і єдині для всіх учасників «правила гри», ведеться нагляд за їх дотриманням з метою захисту прав споживачів у процесі надання послуг забезпечення життя. Проте, з іншого боку, роль компаній із забезпечення життя не вичерпується простим наданням послуг населенню, підприємству, державі. Не створюючи власне суспільного продукту, вони проте побічно беруть участь у його створенні, забезпечуючи відтворювальний процес грошовими ресурсами, гарантуючи його безперервність і злагожденість, і мають здатність певним чином впливати на відтворювальний процес, коригувати його пропозиції, темпи, масштаби. Тому всі складові ринку забезпечення життя по праву вважаються важливим сектором економіки та використовуються як інструмент державного регулювання.

Централізований страховий (резервний) фонд формується за рахунок загальнодержавних ресурсів і в натуральній, і в грошовій формі та перебуває в розпорядженні державних органів управління. Призначення централізованого фонду — відшкодування збитків та усунення

Рис. 1. Форми забезпечення страхового захисту суспільства [8]

наслідків стихійних лих і великих аварій, що призвели до значних руйнувань та великих людських жертв. На рис. 1 надані форми організації страхових фондів.

Страховий захист може бути забезпечений через створення страхового фонду суспільства, який потребує акумуляції частини валового продукту. Л.В. Нечипорук зазначає, що до сукупного фонду страхового захисту належать централізовані натуральні та грошові резерви держави, децентралізовані фонди в частині, що використовується на покриття шкоди, завданої стихійними та іншими непередбачуваними подіями — самострахування, а також фонди, створювані методом страхування. У межах цих форм страхового захисту може існувати багато видів фондів цільового призначення [8].

За своєю природою регулювання ринку забезпечення життя має досить чутливий характер. Істотні зміни процедур регулювання пов'язані з взаємодією в страховому бізнесі цілого ряду різномірних інтересів: страховиків, страхувальників, держави, страхових посередників тощо. Ефективність державного регулювання прямо залежить від того, наскільки повно враховуються довгострокові фактори розвитку ринку. Тому для введення певного регулюючого режиму особливо важливо визначити його фундаментальні цілі й послідовність дій для створення стабільної основи розвитку забезпечення життя. Важливим інструментом державної політики є ліцензування діяльності компаній з забезпеченням життя.

У ринковій економіці переважають економічні, а не адміністративні регулятори. Це пов'язано з тим, що забезпечення життя виконує соціальнозначиму функцію, а також у нормальному функціонуванні цієї послуги зацікавлені як страхувальники, страховики, так і держава. Тому на певних етапах розвитку чимало держав запроваджували державну монополію на забезпечення життя. Поряд з певними позитивними рисами, що сприяють широкому залученню страхувальників, а отже, і більшій стабільності страховиків, відзначається зниження надходження страхових платежів. Державній монополії на забезпечення життя притаманні й інші негативні ознаки, властиві будь-якій монополії, що є наслідком відсутності конкуренції: обмежене коло послуг та їх низька якість. Тому навіть ті країни, у яких була встановлена державна страхова моно-

полія, відмовляються від неї на користь ринкових способів діяльності. В Україні нагляд і контроль за страхуванням як сферою фінансової системи держави відбувається у межах нагляду та контролю за іншими ринками фінансових послуг. Основними формами державного регулювання відповідно до законодавства є реєстрація та ліцензування, нормативно-правове регулювання, нагляд та застосування заходів впливу тощо.

За міжнародними нормами обов'язковому страхуванню підлягають такі об'єкти, як цивільна відповідальність власників транспортних засобів, екологічні ризики, відповідальність операторів потенційно небезпечних промислових підприємств (наприклад, операторів ядерних енергоблоків), життя та здоров'я. Усі інші види страхування добровільні. В Україні законодавством передбачено понад 40 видів обов'язкового страхування, однак для деяких з них досі не створено необхідної нормативно-правової бази. Непоодинокими є також випадки отримання ліцензії для здійснення певного виду обов'язкового страхування страховиком, який має безпосередні відносини з відповідним міністерством або відомством, чи проведення тендерів на несправедливих умовах, що негативно впливає на стан конкуренції на ринку.

Процеси інтеграції страхового ринку України до європейського та світового ринків страхових послуг передбачають удосконалення форм та методів державного регулювання цього ринку, якими повинні стати запровадження пільгового оподаткування доходів фізичних осіб за умови укладення ними договорів довготермінового страхування життя, введення обов'язкової сертифікації та реєстрації страхових агентів, особливо фізичних осіб, створення при Держфінпослуг Фонду захисту страхувальників на випадок банкрутств страхових компаній, введення регулювання та нагляду за перестраховою діяльністю (через ліцензування, визначення організаційно-правових форм перестрахових компаній та їхніх об'єднань, перевірки, санкції, внутрішній контроль та аудит, запровадження правил звітності), використання у страховій справі елементів уніфікації та стандартизації, передусім для розробки типових правил страхування.

Висновки. Таким чином, незважаючи на постійне та стрімке зростання страхового сектору економіки Ук-

раїни як за розмірами, так і за складністю, відповідно до міжнародних стандартів він ще слабо розвинений. Це зумовлено низкою чинників (недостатній рівень кваліфікації кадрів, недокапіталізація страховиків, недосконалість нормативно-правової бази, галузевий монополізм, порушення чинного законодавства, надмірна кількість видів обов'язкового страхування тощо), більшість з яких пов'язана з чинною на сьогодні в Україні системою державного регулювання, що дає змогу зробити висновок про її недостатню неефективність та необхідність удосконалення.

Особливою формою державного регулювання страхової діяльності є розробка типових Правил страхування. Для всіх суб'єктів страхових правовідносин розробка та використання типових Правил страхування дає значні переваги, а тому їхнє введення як способу впливу регулятивного органу на якість надання страхових послуг в Україні буде дуже актуальним.

Література

1. **Венгеров А. Б.** Теория государства и права / А. Б. Венгеров. — М. : Омега-Л, 2004. — С. 164. 2. **Залетов О. М.** Убезпечення життя : монографія / О. М. Залетов — К. : Міжнар. агенція «Бізон», 2006. — 688 с. 3. **Лившиц А. Ю.** Введение в рыночную экономику. / А. Ю. Лившиц. — М., 1991. — С. 234. 4. **Нечипорук Л. В.** Теорія та практика страхового ринку в Україні : монографія / Л. В. Нечипорук. — Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. — 300 с. 5. **Страховання: теорія та практика** : навч. посіб. / [Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко, Д. В. Кондратенко та ін.] / за ред. Н. М. Внукової. — Х. : Бурун Книга, 2004. — 371 с. 6. **Фурман В. М.** Страховання: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія / В. М. Фурман. — К. : КНЕУ, 2005 — С. 139 — 140.

7. **Шершиневич Г. Ф.** Курс торгового права / Г. Ф. Шершиневич. — СПб., 1908. — Т. 2. — С. 361. 8. **Шумелда Я. П.** Страхування : навч. посіб. / Я. П. Шумелда. — Тернопіль : Джура, 2004. — 280 с.

Габрон Я. Ф. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні

У статті розглянуто основні питання регулювання ринку забезпечення життя. Проаналізована система державного регулювання страхової діяльності в Україні та запропоновано введення Правил страхування як способу впливу регулятивного органу на якість надання страхових послуг в Україні.

Ключові слова: страхування, державне регулювання, економіка, забезпечення життя.

Габрон Я. Ф. Сущность государственного регулирования страховой деятельности в Украине

В статье рассмотрены основные вопросы регулирования рынка страхования жизни. Проанализирована система государственного регулирования страховой деятельности в Украине и предложено введение Правил страхования как способа влияния регулятивного органа на качество предоставления страховых услуг в Украине.

Ключевые слова: страхование, государственное регулирование, экономика, обеспечение жизни.

Gabron Ya. F. The matter of government regulation of insurance activities in Ukraine

Main issues of regulation of life insurance market were examined in the article. System of government regulation of insurance activities in Ukraine was analyzed.

Key words: insurance, government control, economy, providing of life.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2010

Прийнято до друку 27.08.2010